

МИНА ЗИРОЈЕВИЋ*

Институт за међународну политику и привреду
Београд

ЖЕЉКО БЈЕЛАЈАЦ

Правни факултет за привреду и правосуђе
Нови Сад

УДК 348:316.75(316.624)

Прегледни рад

Примљен: 04.09.2013

Одобрен: 28.09.2013

БЛИСКО ИСТОЧНИ ТЕРОРИЗАМ И РЕЛИГИЈА У САВРЕМЕНОМ ПОЛИСУ**

Сажетак: Улога религије у историји човечанства је контраверзна. Религија проповеда мир и благостање, придржавање норми које код човека истичу позитивне карактеристике. На жалост, сведоци смо злоупотреба религије како би се оправдало насиље, рат и репресија. Највећи притисак осећа се у градовима, како због броја становника, пројектованих мета, али и због осећања самоће које се по правилу више јавља што је урбанизација већа.

Током последње деценије XX века зачете су дубинске промене које већ сад пресудно одређују економску, социјалну, политичку и безбедносну конфигурацију светске заједнице, и полиса. Увелико су почеле да пристижу и прве последице ових промена. Уз остало, измењена је и проширена листа безбедносних изазова, ризика и претњи. Упоредо се мењају њихова природа, садржај, појавни облици и дometи. На сцену су ступили и нови носиоци угрожавања појединачне, регионалне и глобалне безбедности.

У светлу свега овога, аутори су покушали да, у овом раду, објасне терминологију, али и природу односа религије и тероризма и да дају предлог одрсивог решења за ову проблематику.

Кључне речи: тероризам, религија, Ислам, Хришћанство, идеологија, фундаментализам

* mina@diplomacy.bg.ac.rs

** Рад је реализован у оквиру пројекта „Србија и савремени свет: перспективе и путеви учвршћивања спољнополитичког, безбедносног и спољноекономског полоижаја Србије у савременим процесима у међународној заједници”, Министарства науке Републике Србије, св. бр. 149002Д, за раздобље 2006–2010. године.

Тероризам је савремени феномен. Постоје многи примери у домаћој, али и иностраној, литератури да се навођењем историјских примера политичког насиља представи тероризам као феномен који прати политику. Као што каже проф. Симеуновић у својој књизи Тероризам тероризам постоји тек од 19. века. Чак је и сам термин скован пре дефинитивног уобличавања тероризма као посебне политичке појаве. Ипак можемо пратити сродне облике насиља које су можда биле увод, а недвосмислено су утицале на креирање тероризма.

Често се помиње терористичка група била је основана у Арабији пре 900 година на чијем челу је био Хасан Ибн Сабах, шиитски проповедник из светог града Гома. Обучавали су младе људе у убијању и „сличним вештинама”, а најбољи ученици постајали су „фидаини — анђели смрти”. Тероризам је постојао у 18. веку у револуционарној Француској током владавине терора. У периоду француске револуције (1793-94.) тероризам је имао значајну улогу појавом Јакобинаца, Робеспјера и Сен-Жиста. Након француске револуције тероризам, изузев једног периода у Ирској, није имао озбиљније форме, све до Другог светског рата. Од 60-тих година политички тероризам прелази у другу фазу коју карактерише интернационална димензија и покушај терориста да делују независно и на широј политичкој арени. Политика и стратегија тероризма била је усмерена на придобијање што шире популарности, уништавањем цивилних и војних објеката од виталног значаја за режим.

Проучавајући теоризам можемо видети недвосмислену везу између тероризма и религије. Ова веза се види како из честог позивања на веру од стране терориста тако и повезивања религијских група са тероризмом.¹

Ако погледамо Скраћени оксфордски речник видећемо да је фундаментализам „узано, строго подржавање давних или основних доктрина сваке религије, нарочито ислама”. Како год проблематично било ово виђење, ипак се може приметити да је данас фундаментализам највидљивији и најутицајнији управо у исламу.

Према листама приоритета које периодично формулишу велике међународне организације, пре свега УН и ЕУ, може се видети да су данас сукоби у којима бар једна страна није држава, већ нека организована група унутар суверено установљених и признатих граница, доминантне претње безбедности. Другим речима, са растућом међународном

¹ За више информација о односу религије и породице видети текст “Улога религије у развоју и сузбијању проституције” проф др Жељка Бјелајца и Милована Јовановића, *Култура полиса*, година IX, број 19, 2012.

интеграцијом кроз пораст мултилатерализма у решавању међународних питања (и, самим тим, кроз смањивање вероватноће избијања традиционалних ратова једне суверене државе против друге), порасла је пропорционална вероватноћа да ће управо алтернативни сукоби у односу на традиционално ратовање суверених држава бити најчешћа претња безбедности. Таквих етничких сукоба, унутрашњих немира, терористичких покрета и сличних претњи безбедности било је и у време хладног рата, али су они били у сенци претње од глобалне, а ипак одлучујуће билатералне, свеуништавајуће конфронтације суперсила. Одласком те претње, пажња теоретичара, али и практичара безбедности се усмерила на остале сукобе, а истовремено је порастао и волумен тих алтернативних сукоба, јер је један њихов део био под контролом управо захваљујући равнотежи глобалних интереса суперсила. (Зиројевић, 2006 б)

Улога религије у историји је контроверзна. Религија проповеда мир и благостање, придржавање норми које код човека истичу позитивне карактеристике. На жалост, религија се може и злоупотребити да се оправда насиље, рат и репресија. У периоду после Другог светског рата, у тероризму су доминирала етичка питања, идеологија и национализам.

То се променило 90-их година XX века, када долази до повезивања религије и тероризма, и од тада тероризмом доминира насилно теолошко учење. Религије се противе убијању, али је иронија у томе што оне често прелазе у милитантну идеологију, која за циљ има да заштити државу или неку другу друштвену групу.

Историја је пуна прича о људима који су дословно тумачили митове, вадиле свете приче из контекста, вршили тероризам у име свог божанства, или се духовно изражавали кроз насилне акције. Свака религија има своје фанатике који желе свима да наметну своја схватања и своју вољу. Када позив мирољубиве вере на универзалну љубав, људи претворе у право да воле само оне који изгледају, понашају се и верују на исти начин као они, створена је формула за верско насиље.

Верски терористи разликују се од етничких или националистичких терориста у неколико ствари. „Свети терор” садржи вредносни систем који је потпуно супротан „световном терору”. Световни терористи желе да сруше неки политички систем, и да уместо њега успоставе други. Верски терористи свет виде као бојно поље између сила светла и сила мрака. Победа се не постиже у политичким оквирима. Нема преговора са непријатељем, он мора бити потпуно уништен. За политичке терористе убијање је само једна од опција. Верски терористи сматрају убијање обредним чином.

Основи ислама као светске религије

Ислам је светска религија коју је основао Мухамед у Арабији, почетком шестог века. То је строго монотеистичка религија, чији следбеници, муслимани, сматрају пророка Мухамеда последњим и најсавршенијим божјим послаником у које још спадају Адам, Аврам, Мојсије, Исус и други. Свето писмо ислама је Куран (*Qur'an*), који садржи божанска откровења Мухамеду. Изреке и дела Пророка сакупљена у Сунни (*Sunnah*) такође су важан извор вере и исламских обичаја. Поштује се и Хадис (*Hadith*) који представља Мухамедове изреке, дела и одобравање или неодобравање одређених појава. Хадисе су главни извор верског закона и моралних начела. Иџма (*idžma*) (сагласност заједница муслимана) и кијас (*qiyas* — аналитичко закључивање) јесу трећи и четврти извор шарије (*sharia*) или исламског права. Верске обавезе свих муслимана сажете су у пет стубова ислама, који подразумевају веру у Бога и његовог Пророка, обавезне молитве, милосрђе, ходочашће и пост.

Мухамед је основао апсолутну верску теократију засновану на Курану као једином важећем државном закону. Према Мухамеду црква и држава јесу једно исто тело, не признају никакву секуларност. На челу исламске заједнице налази се калиф (*halif*) као апсолутни духовни и световни господар. Ипак, данас се може видети подела муслиманске заједнице око питања модернизације, тако да имамо: 1) секуларисте који верују да световна и духовна власт треба да буду одвојене; 2) традиционалисте, који се овоме опирају у потпуности и сматрају да је потребно одвојити државу од цркве; 3) реформисте који се залажу за модернизацију исламског права; 4) салафисте који верују да су традиционалне школе потпуно погрешне и да се треба вратити раним коренима ислама.

Неки истраживачи наглашавају разлику између термина „исламитизам” и „ислам”. Ислам је божански наставак вере од Адама и Еве, заснован на Курану и Сунни пророка Мухамеда, ортодоксија, и у религиозном, и у политичком смислу. Исламитизам је вештачки појам који значи само спољашње коришћење исламских парола ради прикривања јеретичких и секташких циљева.

Геополитички типови у оквиру ислама

Постоје два различита типа ислама који се могу условно назвати „евроазијски” и „атлантистички”. Овакво размишљање повезано је са одређеним дуализмом — са представом о томе да постоје два типа ци-

визација: „цивилизација мора” и „цивилизација копна”, или, другим речима, евроазијска цивилизација (повезана с копном), и атлантска цивилизација (повезана с морем).² Овај принцип могуће је применити и у религији. Ако се сетимо историје хришћанске цркве, добићемо сјајну и, вероватно, најочигледнију демонстрацију оваквог, дуалистичког принципа.³ Јединствена хришћанска традиција која је постала званична вероисповест Римске империје под Константином Великим, историјски се поделила на два правца: православни, источни, који се може назвати евроазијским правцем у хришћанству, и „атлантски”, оваплоћен у католицизму и протестантизму.⁴

Апсолутну сличност, апсолутну стратегијску потврду овог модела налазимо и у дуализму који постоји у исламском свету. Ту, такође, постоји дуализам, мада не тако јасно обележен, не тако јасно изражен као у хришћанству. Па ипак, ако се употреби исти типолошки критеријум, видећемо да постоји специфични евроазијски ислам (дубок и сазрцатељни, мистични, ислам који не наглашава свакодневне аспекте уређења живота). Евроазијским исламом се може назвати мистични шиитски правац, сви облици суфизма, различити модели исламског традиционализма. Њему се, са своје стране, супротстављају крајњи облици ханбалитског мазхаба из којих је настао вахабизам, као и јеретички модели ханафитског мазхаба који су оваплоћени у учењу секте „таблик” и других, како их називају неки историчари, салафитских или ихванских покрета.

²Овај цивилизацијски дуализам испољава се и у Пунским ратовима између Рима и Картагине, у сукобу између Спарте и Атине и у борби између традиционално сувоземне Русије и поморске Енглеске, а средином двадесетог века у надметању СССР (и његових савезника) и САД и НАТО.

³Сувоземно или евроазијско начело у најопштијем облику може се назвати традиционалистичким односом који подразумева сазрцатељност, задубљеност у унутрашње мистичне аспекте. Те црте одликују и православље. Знатно мање пажње се тамо поклања питањима која се тичу уређења свакодневног живота. С друге стране је тенденција уређења живота „атлантског” хришћанства, која преко католицизма води до протестантизма у којем се више пажње упућује најбољој организацији земаљског живота. Сличан дуализам постоји и у будизму. Будизам Хинајана — Мала Кола — представља образац „атлантистичког” будизма, а будизам Великих Кола — Махајане, Вађрајане, традиционални чан-будизам (зен будизам), тибетански будизам, будизам раширен у Јапану, на Далеком истоку представља евроазијски модел.

⁴Изгледа да су у почетку постојала само мала одступања и грешке у формулисању хришћанских догмата. Споља су оне изгледале чак мање значајно, него разлике у обредима између неких помесних православних цркава. Па ипак, очигледан је цивилизацијски конфликт између хришћанског Запада и хришћанског Истока који траје већ више од 1200 година.

Различити правци у исламу

Различити правци у исламу стварају се углавном због несагласности око признавања калифа. Наиме, титула „калифа”, заменика или наследника, Мухамеда додељује се онима који наслеђују пророка Мухамеда као стварни или номинални владари муслиманског света и који имају све његове моћи осим пророчке. Било је много богословских спорова током историје, као што се то историјски догађало међу следбеницима других вероисповести. Од самог почетка сукоб се водио између шиита харицита.⁵ Касније, сунитска и шиитска страна поделиле су се услед спора око избора четвртог калифа Алија.⁶

Постепено су се у исламској традицији учврстила четири мазхаба, богословске школе, које представљају традиционални ислам. У историјском смислу традиционални ислам био је отворен за културне и духовне обичаје: поштовао је аврамовске религије — јудаизам и хришћанство. Канонски изрази ислама постали су суфијски тарикати, братства и мистични редови. Временом су јеретички покрети и секте, који су се налазили ван граница традиционалних мазхаба, истицали религиозне и политичке тезе које одвлаче од традиционалног ислама. Такви су били фатимитски халифат, махдитски устанци и друге појаве. У исламском свету понекад је настајала јерес и по правилу та је јерес стицала облике насилне, терористичке праксе. На пример, радикална учења у пракси су доктрина „Муслиманске браће” Хасана ал Бане (Hassan al-Banna), вахабизам, салафизам, пакистанска секта таблик, која је створила покрет талибана и друге аналогне појаве.

⁵Харицити су припадници најраније исламске секте, која се појавила средином седмог века за време сукоба око наслеђивања халифата. Харицити („сепаратисти”) су устали против Алија, Пророковог зета (чији су следбеници касније основали шиитски огранак ислама), и повели низ побуна, убивши Алија и застрашивши његовог ривала Муавију И. Њихови стални напади на муслиманске владе заснивали су се на веровању да халифу треба да изабере читава муслиманска заједница. Заговарали су дословно тумачење Курана и у својим обредима били су веома строги. Подсекта тог покрета, ибидити, опстала је све до двадесетог века у Северној Африци, Оману и Занзибару. Наведено према: Енциклопедија Британика (сажето издање), Књига 10, Политика и Народна књига, Београд, 2005, стр. 49.

⁶Такође постоји разлика у посматрању имама, старешине муслиманске заједнице. Сунити имама сматрају људима од крви и меса, чуварима исламске традиције. Код шиита се у имама обједињавају својства верског ауторитета, који има непосредно божанско овлашћење да људе чува од посрнућа и страха.

Исламски фундаментализам и цихад

Исламски фундаментализам јесте конзервативни верски покрет који захтева повратак исламским вредностима и шеријату као одбрану од модернизације која долази са Запада и која се сматра исквареном и атеистичком. Овај покрет углавном се везује за тероризам са Блиског истока, али само неколико фундаменталиста су заиста и терористи. Иранском револуцијом из 1979. године основана је прва исламска фундаменталистичка држава, а талибани су изградили слично друштвено уређење у већем делу Авганистана. Исламске фундаменталистичке покрете у већој или мањој мери подржавају земље Северне Африке, Пакистан, Бангладеш и муслимански део југоисточне Азије, али у односу на укупан број муслимана у свету, фундаменталисти чине само један мали део.

У исламу постоји појам „цихада” или „светог рата”. Цихад је основно учење које позива вернике на борбу против непријатеља религије. Према Курану и хадисама, цихад је дужност која се може испунити на четири начина: срцем, језиком, руком или мачем. На првом месту под наведеним схвата се „велики рат” (*al-džihad-ul-kabir*), који сваки муслимански верник мора да води унутар самога себе против својих порока, незнања и зла. То је борба против злих побуда.⁷ Под ратовањем језиком и руком подразумевају вербалну одбрану и исправно деловање.⁸ „Мали свети рат” (*al-džihad-ul-sagir*) води се против оних који уносе у свет насиље и зло, који поричу веру и истину, сеју лаж, суровост и нетрпеливост, који теже да сукобљавају народе и да их лише слободе. Дужност борбе мачем подразумева рат против непријатеља ислама. Неки муслимани верују да ће они који погину у борби постати мученици (*shaheed*) и да им је загарантовано место у рају. У двадесетом и двадесет првом веку концепт цихада понекад се користи као идеолошко оружје у борби против утицаја са Запада и световних влада и са циљем остваривања идеалног муслиманског друштва.

У Курану можемо видети да заиста постоје изреке које потврђују поштовање припадника других религија и принципа ненасиља. Ово се посебно види из изреке Курана да нема принуде у вери. Али тумачење неких одредби, које ћемо поменути, дискутабилно је и зависи од ту-

⁷Оваква врста рата позната је и призната у свим религијама. Одрицањем се, у хришћанству долази до испуљења и спасења, а у будизму и хиндуизму до нирване. „Са грехом умире живот, са безгрешношћу умире смрт” (Јован Поповић, *Догматика православне цркве*, друга књига, Београд, 1935, стр. 478).

⁸Сличан појам постоји и у хришћанству, појам стражарења пред самим собом.

мачења верских учитеља. Појам борбе верски учитељи са ауторитетом, могу тумачити у насилном (као оружана борба, терористичке акције), или ненасилном смислу (ширење исламских идеја итд.). На пример:

„Зар се ви нећете борити против народа који је прекршио своје заклетве, који се труди да отера вашег пророка? (...) Бијте се с њима, да би их Бог казнио вашим рукама, да би вам дао над њима победу и излечио срца верних. (...) Ратујте против њих док у њима не буде другог богослужења осим богослужења Богу јединоме.” (Куран, поглавље IX , ставови 39, 41, 20, 13, 14)

„Они који оставе своју домовину и војују на путу Божијем, могу се надати његовом милосрђу, јер је он благ и милосрдан.” (Куран, поглавље II, став 212)

„Рат вам је наређен, а ви сте га омрзли!” (Куран, поглавље II, став 212)

„Кад будете среди невернике, а ви их убијајте тако да на њима начините велики покољ, и јако стежите путила заробљеника. Потом ћете им давати слободу, или ћете их враћати за откуп, када рат престане. Тако радите. Кад би Бог хтео, он би сам њима одолио; он би их истрјебио; но он вам наређује да се бијете, да би вас окушао једне с другима. Што се тиче оних који буду изнемогли на путу Божијем, Бог неће дати да њихова дјела пропадну. Он ће их руководити и исправиће њихова срца. Он ће их увести у рај са којим их је већ познао.” (Куран, поглавље XLVII , став 4–10)

„По истеку светих месеца, убијајте идолопоклонике свуда где год их нађете, заробљавајте их, опсађујте их и вребајте их у свакој заседи; али ако се обрете, ако врше молитву, ако дају милостињу, тада их оставите на миру, јер је Бог благ и милосрдан.” (Куран, поглавље IX , став 5)

„Још реци пустињским Арабљанима који су остали код својих кућа: Ми ћемо вас позвати да идете против народа који има страховиту моћ, ви ћете се борити с тим људима док не постану муслиманима. Ако послушате, Бог ће вам подарити лепу награду; но ако не узоколишете као што сте радили већ једанпут, он ће вас подвргнути тешкој казни.” (Куран, поглавље XLVIII , став 16)

Вахабити

Вахабизам (*Wahhabism*, *Wahhābīya*, *Wahabism*, *Wahabbism*) је политичко-верски покрет, пуритански и ултраортодоксни, ханбалитског порекла, настао у Арабији средином осамнаестог века. Овај покрет основао је Мухамед ибн Абдул Вахаб (Muhammad ibn Abd-al-Wahhab, 1703–1792). Ипак, овај израз данас се ретко користи међу присталицама који га радије зову Братство (*Ikhwan*).⁹ Следбеници себе називају и му-

⁹ Ово братство не треба мешати са „Муслиманским братством” Хасан ал Бана и Саједа Кутуба (Сауд Qutb).

вахидунима, именом које је настало од њиховог израза за апсолутно јединство са Богом. За себе тврде да следе пут Салафа ас Салиха (Salaf as-Salih) или „побожних предака” који почињу од Ибн Тамија (Ibn Ibn Taumiyya, 1263–1328), преко његових ученика Ибн ал Кајима (Ibn Al Qayyim) и каснијег Вахаба и његових следбеника. Пошто је учење усвојила и водећа Сауди породица 1744. године овај покрет је до краја осамнаестог века имао под контролом читав Неџд.¹⁰ То је званично учење краљевине Саудијске Арабије од њеног стварања 1932. године и Катара.¹¹

Вахабити нису нова секта унутар ислама, већ покрет чији циљ јесте да ислам очисти од јеретичких додатака. Вахабити тврде да се њихово учење заснива на тумачењу светих списа учитеља из четрнаестог века Ибн Тамија и законима ханибалистичке школе права, најстрожој од четири признате у традицији Суне. Вахабити поштују Куран и хадисе као основне текстове, али само у тумачењима прве три генерације ислама. Такође, признају и Вахабијеву „Књигу монотеизма” (*Kitab al-Tawhid*) и радове Ибн Тајмија. Они верују да су сви објекти поштовања и предмети клањања само идоли и дасвако ко поштује било шта сем Алаха треба да буде убијен. Помињање имена неког пророка, свеца или анђела у молитви, признање посредовања између Бога и људи и свега другог осим Алаха, према њима има форму политеизма.¹² Присуствовање јавној молитви обавезно је, бријање браде и пушење забрањени су.¹³ Цамије треба да буду архитектонски једноставне, никако луксузне или осликане и украшене. Забрањено је прослављање Мухамедовог рођендана (*Mavlid*), клањање на гробовима светаца, фотографисање сваког живог створења, слушање музике, итд.¹⁴ Сви цитати из Курана јесу заправо наредбе и треба их се дословно држати.

¹⁰ Област у унурашњости Саудијске Арабије.

¹¹ Године 1801. Саудијци су напали ирачки град Кербалу и оскрнавили шиитске светиње. Године 1803. освојили су Меку и Медину и оскрнавили и демолерали многе светиње и цамије. Саудијци су ова два града држали све до 1817. године, када их у име Отоманског царства Али Паша ослобађа. Ипак, штета од оваквих похода била је велика.

¹² У исламу Мојсије и Исус признати су Пророци. Они прихватају Књигу Мојсијеву и Јеванђеље као саставни део Курана.

¹³ У Холандији се ради рекламирања овог покрета за ношење браде добија 300 евра. Велики број теолога и имама падају под утицај вахабита и добијају додаток на плату од вахаби центара ако шире њихову идеологију. Ово се поготово може видети у Албанији и на Косову и Метохији, због малих примања верских учитеља.

¹⁴ Поштовање светаца (*vali, veli*) било је уобичајено у народној вери и суфизму (исламска мистика) и најчешће је повезано са ходочашћем (*zijara*). Оваква ходочашћа треба ходочасницима да омогуће да буду под учинцима благослова (*baraka*), који долазе од светаца, односно из њихових гробова, реликвија и др., а који се простиру на све области

Присуство радикалних исламиста, на овим просторима почиње појавом муџахедина у Авганистану. Око 30 000 младих Саудијаца прошло је кроз центре за обуку у Пакистану, а међу њима био је и Осам бин Ладен (Osama bin Laden).¹⁵ Након распада комунизма верски изасланици упућивани су и у јужне бивше совјетске републике.¹⁶ Саудијска Арабија је финансирала мрежу у којој се могла кретати терористичка организација Ал Каида (Al-Qaeda, al-Qaida ili al-Qa'ida).

Кампови за обуку терориста на северу Албаније створени су на самом почетку распада Југославије. Њихов основни циљ био је обука и убацивање терориста у Србију, поготово на Космет и у Рашку област. У Рашкој области се, већ дуже време, налази више од 500 вахабита. Међу њима има наших држављана, обучаваних у овим земљама, али су присутни и страни инструктори.

Основни циљ вахабита који се налазе на овим просторима јесте стварање тзв. зелене трансферзале, јединствене територије насељене муслиманима на потезу од Турске до Босне и Херцеговине, као и обука локалних муслимана за оружане акције. Пројекат „Зелене трансферзале” започео је стварањем муслиманске државе у Европи, а његова друга фаза јесте етнички чисто, муслиманско Косово и Метохија.¹⁷ Ускоро би се

живота до којих је човеку стало. Посебно плодно тло за култове светитеља јесу подручја са богатом предисламском прошлошћу као што су Северна Африка и Индија, где многе гробове поштују и Индуси и муслимани. Ислам познаје и култ реликвија. Одсечене Мухамедове длаке из браде сакупљале су се редовно и носиле као амулет, јер се веровало да су испуњене благословом; његов огртач (*hirkajiserif*) може се видети и у Истанбулу и у Кандахару, а отисци његових стопа (као и његовог зета и четвртог халифа Алија) — дивовски отисци у стенама, показују се на разним местима.

¹⁵ Осам бин Ладен је пореклом Саудијац. Његова родна земља, тј. 4 000 причева који управљају Саудијском Арабијом, финансира бројне терористичке исламске организације у свету: ХАМАС, египатска ГАМА, алжирски ФИС, СДА, ОВК, АНА итд. Финансирање се обавља преко организација Савет исламског добротинства, Беит ел-Закат, Удружења за исламске реформе, бројних хуманитарних организација. Постоје докази да је Саудијац Осам бин Ладен боравио у кабинету Алије Изетбеговића. Бин Ладен се више пута срео са председником СДА и муслимана у Босни и Херцеговини, а тамо је боравио са циљем оснивања мреже терористичке Ал Каиде у Европи. Постоје и материјални докази да је најтраженији светски терориста добио пасош Босне на иницијативу самог Изетбеговића.

¹⁶ Саудијска Арабија је у Авганистан слала вахабите као ратнике и учитеље преко друштва соколара.

¹⁷ До пре неколико година старе цамије са танким минаретима красиле су Сарајево, али након краја рата 1995, њих су замениле цамије које немају везе са османским стилем. Реч је о великим цамијама, обложених мермером, које су кичасто осветљене зеленом бојом у току ноћи. Сада у Босни и Херцеговини има више од 100 таквих цамија и тамо, због оваквог развоја, јесте у току сукоб култура. Након што су почетком 2008. године ученици куранских школа саудијских религиозних центара извиждали поглавара босанских муслимана Мустафу Церифа, раздор између две струје постао је видан. Вахабити су

прешло на трећу фазу плана, а то је припајање југа уже Србије, Санцака Албанији и утапање Републике Српске у унитарну Босну и Херцеговину са доминантним муслиманским становништвом. Фаза четири подразумева припајање западне Македоније и југоисточних областима Црне Горе, односно Вилајетима Јањинским, Битољским, Скадарским и Косовским и делова северне Грчке. (Зиројевић, 2006а: 240)

Борба против тероризма

Данас постоје два става — начина како се борити против тероризма. Један начин је, назовимо га овде, „акција одмазде” који утиче на починиоце када се напад догоди, и други начин је „акција превенције” или „акција помирења” односно деловање на узроке незадовољства које доводи до повећања насиља а самим тим и терористичких акција. Размотримо сада ближе ова два дијаметрално супротна става у погледу тога да ли је репресија или помирење најефикаснији лек против тероризма. Они који сматрају да је репресија једини начин „преговора” са терористима сматрају да терористи приступају насиљу из рационалних разлога, па сходно томе једино решење и једини одговор на претњу и насиље, јесте насиље и то као одмазда (пошто се терористички акт догоди) и као превенција (пре него што се догоди).

Насупрот њима стоје они који наглашавају социјалне, политичке и економске узроке тероризма те стога као решење намећу друштвену превенцију (сузбијање сиромаштва, смањење политичких тензија) у првом реду преговарање као метод повратка одређене количине моћи и достојанства. Као полазну тачку за овај начин реаговања на насиље узима се резолуција Уједињених нација у којој се закључује да „мере за спречавање међународног тероризма изискују проучавање узрока оних облика тероризма и насилних акција које леже у беди, разочарању, не-

забрањени Церифу приступ фундаменталистичким општинским центрима у Пашевом пољу, а за Божић су спречили одговорне у Сарајеву да оките град, као што су то до сада стално радили. Вахабити су позвали муслимане да престану да хришћанским суседима честитају празник Христовог рођења. Радници једне саудијске фирме покушали су да поруше фасаду једне библиотеке у Ђаковици која је саграђена 1733. године и верску школу саграђену у шеснаестом веку. УНМИК је, за сада, спречио овај вандализам али вахабити од тога још нису одустали. Уместо овога, у Ђаковици ће се, како се најављује, градити огромни бетонски верски центар. Прошле године у Вучитрну, држављани Уједињених Арапских Емирата срушили су више од 100 надгробних споменика из петнаестог века. Спасен је само Али Бегов споменик, пошто локално становништво није дозволило да се и он уништи. Слични случајеви скрнављења културно-историјских споменика забележени су у Босни и Херцеговини и Бугарској.

задовољству и очајању”.(Ибид) Они који верују да је овај пут једини прави пут, предлажу дугорочне реформе и политику помирења одмах, на кратки рок.(Čarls V. Kegli ml., Judžin R. Vitkof, op. cit.:633)

Подсетимо и да се у документима Уједињених нација не разликују „мање опасности” (сиромаштво) од „већих опасности” (тероризам), јер су ове врсте претњи уско повезане. „Сиромаштво може довести до тероризма, а тероризам може велике дијелове свијета бацити у сиромаштво. У документу пише: ’Сиромаштво је опасно колико и оружје за масовно уништење’”(Stagun, 2007: 198)

Често у анализама и медијима добијамо и сувише поједностављено објашњење да је главни мотив самоубица у терористичком чину — награда статусом рајског становника. То, вероватно, може бити само један повод због којег се потенцијални самоубица одлучује на самоубилачку акцију. Обесмишљавање његовог живота јесте индивидуално, али оно није изоловано већ је повезано с посебним и општим обесмишљавањем — понижењем и дехуманизацијом живота његове заједнице, „суштину процеса дехуманизације човека, људских активности и људских делатности чини управо процес обесмишљења људског живота” (Šešić, 1977: 252).

„О животу након смрти и рају који га чека ако умре за сиад. Објашњавају му да ће се, пријави ли се добровољно за самоубилачку акцију, име његове обитељи спомињати с највећим поштовањем. Памтит ће га се као шехида(*shaheeda* мученика, јунака). Постат ће мученик, а Хамас ће његовој обитељи дати 5 000 долара, брашна, шећера, других намирница и одјеће. Најважније, статус његове обитељи значајно ће порастати — према њима ће се односити као према јунацима. Увјет за све то: ником ни ријечи. Од куће ће га одвести 48 сати прије акције тако да нема могућности да се предомисли. За то ће вријеме написати своја опроштајна писма и потписати опоруку, чиме се отежава одустајање”.(Ibid: 80)

Сиромашне државе извознице су злочина, избеглица и свеопштег незадовољства њихових грађана. У избегличким логорима владају сиромаштво, беда, глад, болести, фрустрације, безнађе и екстремизам. Стога се тероризам немоћних и сиромашних не искорењује терористичким средствима и методама — оружаном агресијом и окупацијом, потчињавањем и доминацијом. Напротив, искуство показује да насиље подстиче ново насиље. Тероризам немоћних и сиромашних не искорењује се ни новим светским „дугим ратом”(War without End).¹⁸Етички прихватљив избор борбе против тероризма јесте избор само морално

¹⁸Doktrina „dugog rata” je termin Bušove administracije iz 2006. godine, ujedno i naslov knjige Majkla Klarea: Michael T. Klare, *War without End*, Alfred A. Knopf, New York, 1972.

допуштеним средствима. Притом се поставља питање етичко прихватљивог критеријума избора морално допуштених средстава и ко га одређује. Неизбежне су примерене димензије употребе моћи у околностима борбе против тероризма. Међутим, не смемо заборавити да моћ без правде води у насиље и тиранију, а правде без моћи нема.

Ius ex injuria non oritur — правда се не темељи на неправди — гласи једна латинска изрека, а друштво које не штити владавину права постаје друштво безакоња. Превладавање тероризма могуће је променом ове политике која није супротна истинским демократским вредностима, осудом и подстицањем осуде екстремистичких тумачења религија, рецепцијом и подстицањем светског етоса, без обзира на расну, националну, културну и религијску припадност, поспешивањем дијалога међу сукобљеним странама, те превладавањем сиромаштва. (Ciftić, 2000: 86)¹⁹

Дијалог, у проналажењу политичког решења, међу сукобљеним странама подразумева језик као средство комуникације као и саму комуникацију између људи. Услов за то јесте и стање *атараксије* — стање душевног мира као идеала мудрих људи. *Атараксија* је код стоика идеал мудраца који то стање остварују кад се уздигну изнад свих афеката. У разговорима међутим долази до интеракције у којој се исказују различити појединачни, групни, групни–политички, државни, културни и други интереси. Раније се предност давала процесима консензусног споразумевања, а запостављали су се конфликтни процеси. Сада према Францу Врегу (France Vreg), парадигма нове комуникацијске интеракције „(...) темељи се на претпоставци да је комуницирање облик стратешке интеракције која садржи два противречна процеса: процес приближавања, коњункцију двију личности, двају идентитета као и процес удаљавања, дисјункцију двију личности, односно чување идентитета, властитог интереса и надмоћи”. (Vreg, 1998: 18)

У интеркултуралној комуникацији реч је о „сусретању” култура с различитом повијесном и културном традицијом, с различитим облицима цивилизација и ступњевима социоекономске и технолошке развијености”. (Ibid) Свакодневна стварност показује нам да, најчешће, није реч о мирном сусрету култура, него о „суочавању”, „удаљавању” и „судару” две или више култура, две или више личности, две или више националних, верских, идеолошких идентитета. „Интеркултурно комуницирање је”, подсећа Врег, „способност, кретања кроз културне препреке”.

¹⁹ „Projekt svjetskog etosa (*Küng*), programsko stajalište, označava tri ključne teze: 1) nema preživljavanja bez svjetskog etosa; 2) nema svjetskog mira bez religijskog mira; 3) nema religijskog mira bez religijskog dijaloga”.

(Ibid, 83) Човек западне културе често исказује својеврсни културални нарцизам и не показује довољан интерес за упознавањем са вредностима других култура. Напротив, он често некритички прихвата доктрину о „сукобу цивилизација” поделу светске популације, рецимо Самјуела Хантингтона (Samuel Huntington), на „западни”, „исламски”, „хиндуистички”, „будистички” свет или Хегелову (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) на „историјске” и „неисторијске” народе. Плурализам култура, језика и права на достојанствен живот, нужне су претпоставке правде и истине. А борба за истину и правду јесте и конкретно преузимање одговорности. Према теорији социјалне комуникације Јиргена Хабермаса (Jürgen Habermas), „истина се обликује као сугласје (консензус) у једном универзалном разговору који је, дакако, ’лишен моћи’”. (Halder, 2002: 132.)

Социјални додири, у сваком па и у интеркултурној комуникацији, утичу на изградњу поверења, на превладавање предрасуда и сузбијају агресивност. Игнорисање правде, објективне истине, толеранције, дијалога, пристанак је на искључивост и сукоб, на стабилну равнотежу тероризама, радикалном деструкцијом и осветом једнаком или већом смрти — пристанак на прочишћење света терором, на „победу” које никоме не доносе добро. Такве победе морале би да посраме победнике, посебно што коначна победа није могућа ни за једну страну.

Литература:

1. Vreg, France, 1998. *Humana komunikologija: etološki vidici komuniciranja, ponašanja, djelovanja i opstanka živih bića*, Zagreb: Nonacom i Hrvatsko komunikološko društvo.
2. *Enciklopedija Britanika (sažeto izdanje)*, 2005. Knjiga 10, Beograd: Politika i Narodna knjiga.
3. Zirojević, Mina T. 2006a. „Specificnosti ratnih sukoba na Kosmetu“, u Aleksandar Fatić (ur.) *Pitanje Kosmeta*, str. 237-263. Beograd: IMPP.
4. Zirojević, Mina T., 2006b. *NATO and OSCE in the EU Security system*, Beograd: Institute of International Politics and Economics.
5. Kegli ml., Čarls V., Vitkof, Judžin R., 2004. *Svetska politika: trend i transformacija*, Beograd: Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka i Diplomatska akademija.
6. Klare, Michael T. 1972. *War without End*, New York: Alfred A. Knopf.
7. Mladenović, Dimitrije, 1981. „Verski fanatizam i društvo”, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
8. Popović, Jovan, 1935. *Dogmatika pravoslavne crkve*, druga knjiga, Beograd: Narodna knjiga.

9. Simeunović, Dragan, 2009. Terorizam, Beograd: Pravni Fakultetu Beogradu, Edicija Crimen.
10. Staguhn, Gerhard, 2007. Knjiga o ratu: zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Zagreb: Mozaik knjiga.
11. Halder, Alois, 2002. Filozofijski rječnik, Zagreb: Naklada Jurčić.
12. Cifrić, Ivan, 2000. Moderno društvo i svjetski etos: perspektive čovjekova nasljeđa, Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
13. Concise Oxford Dictionary of current English, Eighth Edition, 1990. Oxford: Oxford University Press.
14. Šešić, Bogdan, 1977. Čovek, smisao i besmisao: dijalektika smisla i besmisla, Beograd: Rad.

Middle East Terrorism and Religion in modern Polis

Summary: The Place of Religion in history is contraversal. Religion preaches peace and prosperity, the observance of which in humans emphasize the positive features. Unfortunately, we have witnessed the misuse of religion to justify violence, war and repression. The biggest pressure is felt in the cities, because of the population, the projected target, but also because of feelings of loneliness that typically occurs over a greater cities.

During the last decade of the twentieth century we have witnessed a deep changes in the economic, social, political, and security configuration of the world community. Today we can already see the first consequences of those changes: changed and expanded list of challenges, risks and threats. Along with their nature, content, forms and scope have changed.

In this paper, the authors have tried to, explain the terminology, and nature of the relationship between religion and terrorism and to provide suggestions for a sustainable solution to this problem.

Key words: terrorism, religion, Islam, Christianity, ideology, fundamentalism